

595,706492

Ebl

Insects

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

MAANDBLAD UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSCHE ENTOMOLOGISCHE VEREENIGING

Deel 17

1 november 1957

No 11

Adres der Redactie:

B. J. LEMPKE, Oude IJselstraat 12^{III}, Amsterdam-Zuid 2 — Nederland

INHOUD: B. J. Lempke: Trekvinders in 1956 (p. 217). — Br. Theowald: Eine neue Tipulide aus Griechenland (p. 225). — J. B. M. van Dinther: Notes on the moth *Arsenura armida erythrinae* (F.) (p. 229). — W. Nijveldt: Aphid-eating Gall Midges (Cecidomyidae), with special reference to those in the Barnes collection (p. 233). — W. H. Gravestein: Commissie voor Natuurbescherming der N.E.V. (p. 240). — Literatuur (p. 228: W. Nijveldt). — Korte mededelingen (p. 228: Afdelingsvergaderingen, H. G. van Galen p. 240: Bibliotheek).

Trekvlinders in 1956

door

B. J. LEMPKE

(zeventiende jaarverslag)

(Slot)

13. *Lithosia quadra* L. De Viervlakvlinder werd in 1956 van 15 juli tot 15 september waargenomen in aanmerkelijk kleiner aantal dan in het jaar daarvoor. Het maximum viel op 10 augustus met 8 exemplaren. De reeds in de vorige verslagen vermelde vindplaatsen Zeist en Wiessel zijn ook nu weer present, zodat de vlinder hier op het ogenblik ongetwijfeld indigeen is.

Vindplaatsen. Lbg.: Epen, Swalmen. Utr.: Zeist. Gdl.: Werven (bij Heerde), Vaassen, Wiessel, Apeldoorn.

Totaal aantal waargenomen exemplaren: 37 tegen 167 in 1955.

14. *Agrotis ypsilon* Hufnagel. Het is de eerste maal, dat deze soort in het trekverslag verschijnt en al dadelijk blijkt, dat een regelmatige serie waarnemingen ervan beslist geen kwaad kan. Van de voorjaarsdieren werden slechts twee stuks gezien, de eerste op 26 mei te Zegveld (KUCHLEIN) en de tweede op 28.V. te Wiessel (LEFFEF). Beide exemplaren waren gaaf, wat natuurlijk nog weinig zegt.

Geheel afzonderlijk staat een vangst van twee exemplaren op 14 juli te Goeree (HUISMAN), terwijl dan pas op 4 augustus de eerste waarneming van een tot ver in het najaar doorlopende reeks volgt. Hoewel het diagram voor 1956 weinig spectaculair is, is het toch hierbij gegeven, omdat het duidelijk laat zien, hoe

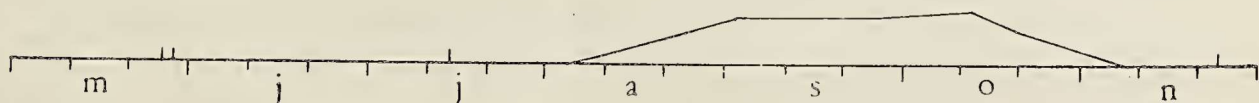

Fig. 3. Diagram van de vluchten van *Agrotis ypsilon* Hufn.

DIV. INSECT
U.S. NATL. MUS.

groot het verschil is tussen najaars- en voorjaarsgeneratie. Het is dan ook moeilijk aan te nemen, dat alle herfst dieren van de zeer zwakke voorjaarsvlucht zouden afstammen, zodat een herfstimmigratie zeker niet tot de onmogelijkheden behoort.

Zoals het diagram aangeeft, viel het hoogtepunt van de vlucht tussen de tweede helft van september en half oktober. Het maximum bedroeg 13 stuks op 13.X. Opvallend is ook, dat, terwijl bij bijna alle immigranten de herfstvlucht in 1956 vrij vroeg eindigde, die bij *ypsilon* tot ver in november voortduurde, al was de soort toen al zeer schaars geworden (slechts 4 waarnemingen in deze maand). Het laatste exemplaar zag BOGAARD op 23.XI te Zwijndrecht, terwijl het overdag tegen een muur zat.

Alle plaatsen, waarvan ik opgaven kreeg, lagen in het zuiden en midden van het land. Uit de vier noordelijke provincies kwam geen enkele melding binnen.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 250.

15. *Peridroma saucia* Hb. Op 24 mei werd het eerste exemplaar te Zeist gevangen (afgevlogen, GORTER). In juni volgden 4 vangsten, de laatste op 23.VI te Bennekom (VAN DE POL). De tweede generatie begon 15 augustus te verschijnen (Loenen-Utr., KUCHLEIN), maar zoals gewoonlijk was vooral september en begin oktober de beste tijd voor *saucia*. Het laatste exemplaar werd 21 oktober te Wiessel gevangen (LEFFEF).

V i n d p l a a t s e n : Lbg.: Rijckholt, Stein. Zl.: Middelburg. Z.H.: Meyendel, Wassenaar, Schelluinen. N.H.: Aerdenhout, Oosthuizen. Utr.: Loenen, Zeist. Gdl.: Bennekom, Wiessel, Apeldoorn. Ov.: Almelo. Fr.: Harlingen.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 47, precies evenveel als in 1955 en zeker geen slecht aantal voor deze soort.

16. *Spaelotis ravidata* Schiff. Deze altijd zeldzaam waargenomen Agrotide werd op twee plaatsen gevangen, nl. te Loerbeek (bij de Montferland, PEERDEMAN) en te Oosterhout (BOLK) tussen 14 juli en 22 augustus. Het totaal aantal exemplaren bedroeg 11, het hoogste, dat we tot nu toe voor een geheel seizoen konden noteren.

17. *Mythimna albipuncta* F. Het eerste exemplaar van de voorjaarsgeneratie werd 30 mei te Zeist in de vanglamp aangetroffen (GORTER). De paar juni-waarnemingen behoren natuurlijk ook ertoe en zeer waarschijnlijk de exemplaren van 14 en 15 juli. Daarna volgen een paar vangsten van 26 en 27 juli, die wel tot de tweede generatie zullen behoren en dan komt een vrij goed doorlopende serie meldingen van 8 augustus tot 3 oktober, alle wel van dezelfde (tweede) generatie. Het aantal exemplaren per dag was gering. Slechts één maal bedroeg het 4 (op 10.IX). Voor het eerst werd de vlinder op een der waddeneilanden aangetroffen: op 14 juli ving LEFFEF een exemplaar te West-Terschelling. Op het vasteland werd *albipuncta* echter nergens in het noorden waargenomen.

V i n d p l a a t s e n . Z.H.: Gorkum. N.H.: Heemstede, Amsterdam. Utr.: Loenen, Zeist. Gdl.: Wageningen, Apeldoorn, Groessen, Ulenpas, Aalten. Ov.: Almelo. Fr.: West-Terschelling.

T o t a a l a a n t a l w a a r g e n o m e n e x e m p l a r e n : 41. Beter dus dan in 1955, toen slechts 21 meldingen binnen kwamen, maar natuurlijk toch maar een zeer middelmatig seizoen. Trouwens, in het zuiden van het land was het niet veel beter. VAN WISSELINGH zag van eind augustus tot half september slechts enkele exemplaren in de omgeving van Epen.

18. *Mythimna l. album* L. Buitengewoon slecht ! Van de voorjaarsgeneratie zag alleen kapelaan GROENENDIJK op 26 juni een exemplaar te Voorschoten. Van de herfstgeneratie werd op 25 september, 1 en 14 oktober telkens één vlinder te Wageningen gevangen (VAN DE POL, VAN DER BUND) en op 3 oktober één te Tegelen (OTTENHEIJM), zodat in totaal slechts 5 stuks werden gemeld. In de drie voorafgaande jaren bedroegen de totalen respectievelijk 111, 44 en 29, zodat we wel een heel sterke achteruitgang moeten constateren.

19. *Heliothis obsoleta* F. (*armigera* Hb.). Op 20 september werd van deze altijd zeer zeldzame immigrant een exemplaar te Leiden gevangen (J. KROON), de eerste na 1950 !

CAMPING vond in oktober te Leeuwarden een rups op tomaten (de meest bekende voedselplant van deze soort), die zeker uit de omgeving van deze stad afkomstig zijn. De vlinder hieruit verscheen in maart 1957.

20. *Xylena exsoleta* L. Twee exemplaren van deze rariteit werden in 1956 gevangen: de eerste op 15 september op Vlieland (CAMPING) en de tweede op 19 oktober te Aerdenhout, een vers exemplaar op smeer (VAN WISSELINGH). Als deze soort werkelijk een indigeen is, dan is het toch wel een uiterst zeldzame !

21. *Hoplodrina ambigua* Schiff. Op 31 mei werden de eerste twee stuks te Roermond gevangen in de P.D.-lamp (VAN DE POL), gevolgd door enkele exemplaren in de loop van juni. Op 17 juli ving LEFFEF er één te West-Terschelling, de eerste, die zo noordelijk werd aangetroffen. Augustus leverde ook slechts één *ambigua* op (14.VIII, Chaam, LUKKIEN), een paar volgden in september en de laatste werd 2 oktober te Zeist gevangen (GORTER).

V i n d p l a a t s e n : Lbg.: Stein, Roermond, Maalbroek, Swalmen. N.B.: Chaam. Z.H.: Melissant. Utr.: Zeist. Gld.: Groessen, Ulenpas. Fr.: West-Terschelling.

T o t a a l a a n t a l w a a r n e m i n g e n : 17. De drie voorafgaande jaren gaven totalen van 121, 91 en 63, zodat de soort wel hard achteruit is gegaan. Hieruit blijkt hoe goed het is, een vlinder, die inheems is geworden, toch nauwkeurig te blijven volgen.

22. *Laphygma exigua* Hb. Op 26 september werd één exemplaar in de lamp van de P.D. te Heemstede gevangen (VAN DE POL), de eerste waarneming na het recordaantal van 9 in 1952.

23. *Autographa confusa* Stephens. Deze mooie uil, die het de laatste drie jaar zo goed begon te doen, is in 1956 slechts in zeer gering aantal gevangen. Het eerste exemplaar verscheen 2 juni te Aalten (VAN GALEN), het tweede 23 juli te Roermond (VAN DE POL) en het derde 17 oktober te Oostkapelle op smeer (VLUG). Wel een sterke terugval na het recordaantal van 31 in 1955!

24. *Autographa gamma* L. G. MEIJER vond te Amsterdam op 22, 24, 30 en 31 maart in totaal 6 verse exemplaren in een kas, terwijl S. DE VRIES op 30 april 6 vond onder platglas met bloemkool en op 8 mei nog één in de Beemster. Uit deze waarnemingen blijkt dus, dat de rupsen zelfs tijdens zeer koud weer bij voldoende bescherming heel gemakkelijk onze winter kunnen overleven. Mogelijk is dit de verklaring voor de verse exemplaren van de Gammauil, die hier te lande in het voorjaar nu en dan worden gezien. Het zou stellig wel de moeite waard zijn in verband met de ervaringen van zomerrupsen in de Scandinavische landen (zie het trekvlinderboekje) om na te gaan, of zulke onder tamelijk gunstige omstandig-

heden overwinterende rupsen bij ons fertiele vlinders opleveren. Doch zelfs al is dit het geval, dan is hun aantal toch te klein, om daarvan onze zomerpopulatie op te bouwen.

De eerste immigranten werden op 2 mei gemeld van Alphen aan den Rijn en Heemstede. De hele maand blijft de trek vrij regelmatig doorlopen, hoewel het aantal per dag natuurlijk klein is. Tegen het eind van mei komt daar evenwel verandering in. Op 28.V telt VAN DULM 30 exemplaren te Eindhoven (maar de voorgaande en volgende dagen slechts enkele), zodat daar toen blijkbaar een zwerm voorbijtrok. De volgende dag bedroeg het totaal voor het hele land al 41 en op 3 juni zelfs 95. Eenzelfde verschijnsel als te Eindhoven werd 11 juni te Marknesse meegemaakt: een totaal van 100 exemplaren tegen alle voorafgaande en volgende dagen slechts enkele. Daardoor sprong het dagtotaal toen op 162, voor zo'n vroege datum een opmerkelijk aantal. Daarna treedt echter weer een daling op, maar al begin juli vindt een reactie plaats tot we op 9.VII een voorlopige top van 473 bereiken en 14.VII zelfs van 595. Daarna zakt het aantal weer af, maar aan het eind van de eerste decade van augustus stijgt het weer snel tot 2637 op 10.VIII, terwijl op 12 augustus nog 2083 stuks geteld werden. Beide hoge aantallen zijn vooral een gevolg van een grote concentratie van Gammauilen te Vijlen (LANGOHR). De rest van de maand gaat het wat kalmer, maar september zorgde voor de meestal optredende herfstpiek op een wijze, die aan duidelijkheid niets te wensen over liet. Plaatselijk werden op sommige dagen enorme aantallen *gamma's* gezien. Op 20.IX schatte S. R. DIJKSTRA, dat enige duizenden stuks op bloeiende Zeeaster op De Beer vlogen. Op de 23e vlogen te Soest stellig tienduizenden. Ongetwijfeld „een eerste klas piekdag”, schreef TOLMAN. Passerende autobussen deden ze in wolken opvliegen. Het was een plotselinge explosie van *gamma's*. Dezelfde dag waren eveneens enorme aantallen in een grote bloementuin te Den Haag met een oppervlakte van ongeveer 10.000 m², zeker een 200.000 stuks (LUCAS).

In de tweede helft van september werd het wat minder, maar toch zette oktober nog met 650 stuks in. Nog op 16.X telde KROON 60 stuks op lantaarns te Wassenaar en zag SLOT er nog een 100 op bloeiende Cruciferen te De Steeg. Maar dan begint toch het eind van het seizoen te naderen. 29 oktober (!) is de laatste dag met 10 stuks. Opvallend laat in het najaar werden evenwel nog exemplaren gezien: 15.XI te Amsterdam (PEERDEMAN), 26.XI een suf exemplaar in de Beemster (S. DE VRIES) en tot slot op 17 december een niet gekweekte *gamma* in huis te Apeldoorn (LEFFEF).

In verband met de vraag, waar al deze vlinders in de nazomer vandaan komen, zijn de kweekresultaten van de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen, die de heer VAN DER BUND zo vriendelijk was mij mee te delen, van veel belang. Van een op 6 juni gevangen ♀, waarvan de rupsen onder zo natuurlijk mogelijke omstandigheden werden opgekweekt, verschenen de nakomelingen tussen 27 juli en 7 augustus, in totaal ruim 200 stuks. Twee sterk afgevlogen wijfjes, waarschijnlijk ook dus immigranten, legden nog 26 juli eieren, waarvan de vlinders tussen 19 en 22 september uitkwamen. Het resultaat is dus, dat te Wageningen afstammelingen van immigranten ontpopten van 26 juli tot 22 september. Er heeft ongetwijfeld een sterke immigratie van gammauilen plaats gevonden, die bovendien tot ver in de zomer geduurd heeft. Blijkbaar moeten de oecologische

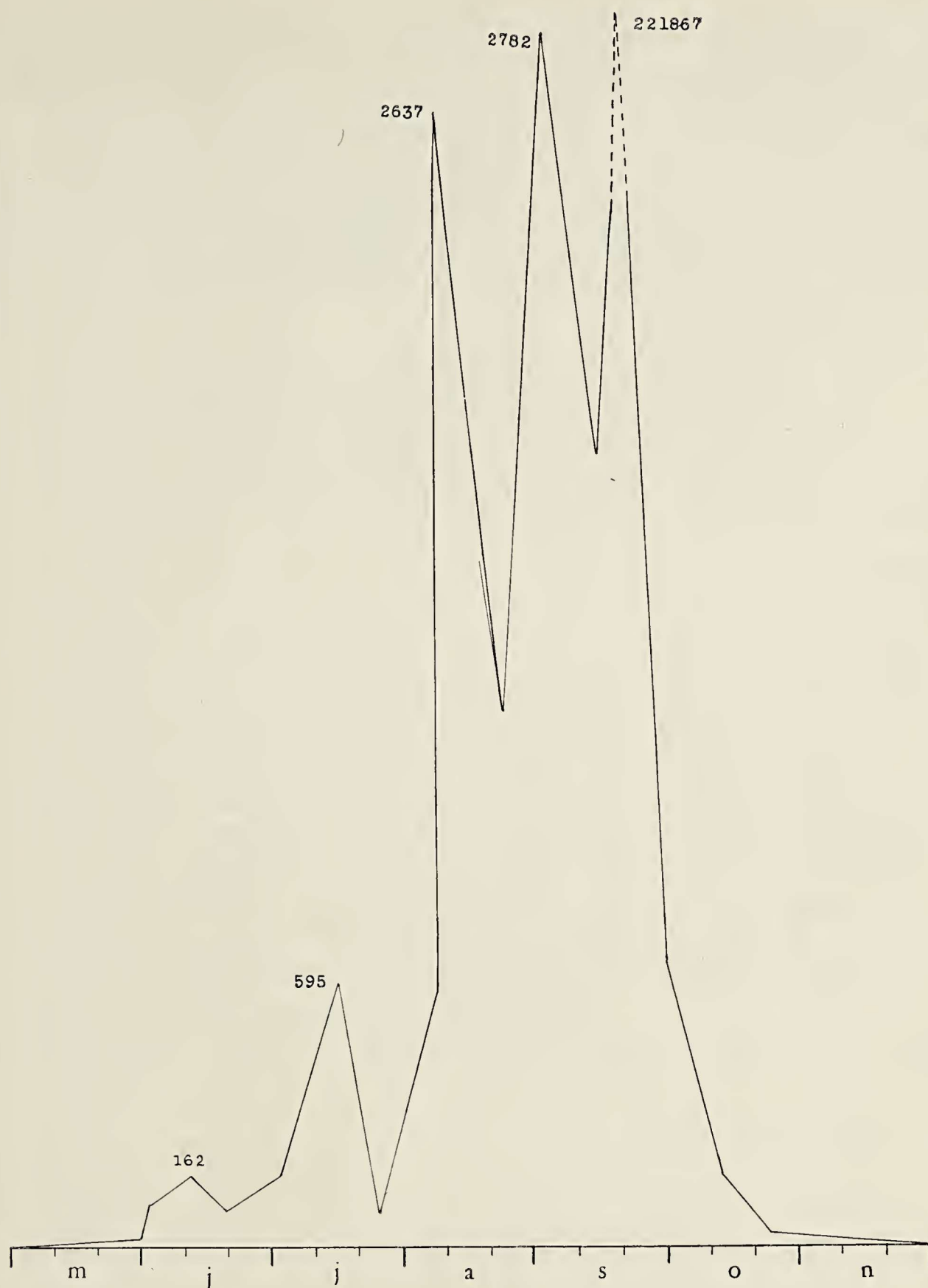

Fig. 4. Diagram van de vluchten van *Autographa gamma* L.

omstandigheden beslist niet ongunstig geweest zijn voor de ontwikkeling van de eerste Nederlandse generatie en zo is dan waarschijnlijk de piek van gammauilen in september te verklaren. Mogelijk, hoe vreemd het moge klinken voor een uit de tropen afkomstige soort, hebben we bij *Acherontia atropos* een analoog geval gehad. Wat altijd weer opvalt bij *Autographa gamma* is het samentrekken van de nieuwe generatie op vaak ver van elkaar verwijderde plaatsen, waar voor de imagines een overvloed van voedsel te vinden is: bloeiende heide- en klavervelden, tuinen met veel bloemen, bloeiende *Aster tripolium* L.

In verband met de kwestie van de fertiliteit van de in Nederland geboren generatie is het van belang nog te vermelden, dat S. DE VRIES op 18 september een eierlegend ♀ zag en dat hij in de eerste helft van november veel rupsen op lage planten in de Beemster vond. RAMAKER vond 23 september 3 halfvolwassen rupsen te Bentveld, waarvan op 1 november een pop uitkwam en ALDERS vond 9 november een rups op Chrysant te Wageningen, die ongeveer 10 dagen later verpopte en begin januari 1957 in een onverwarmde kamer een vlinder leverde.

Totaal aantal waarnemingen: 266871, het hoogste aantal sinds we over cijfers beschikken bij de Gammauil, dat is sinds 1947, meer dan het dubbele van het vorige recordjaar, 1953.

25. *Catocala fraxini* L. In september werden 3 exemplaren gesignaleerd. Op 17.IX had LEFFEF er een op een gesmeerde boom op de Ulenpas, die evenwel ontsnapte. De tweede, een mooi gaaf dier, kwam de 23ste op licht af te Bloemendaal (ALDERS) en de derde werd op 25.IX te Heemstede in de P.D.-lamp gevangen (volgens VAN DE POL). Geen slecht resultaat voor deze altijd zeer zeldzame uil.

26. *Nycterosea obstipata* F. Op 26 september werd een vers ♀ te Meyndel gevangen (LUCAS).

Los van de behandelde soorten nog een enkele opmerking over *Amathes c. nigrum* L. BERGMANN (1954, Schmetterl. Mitteld. 4 (1) : 157) schrijft, dat in Thüringen de eerste generatie altijd gering in aantal is. De tweede komt in warme zomers massaal voor, maar het volgende voorjaar is het aantal weer even klein als altijd. Lichtvangsten in de Alpen wijzen er misschien op, dat de hoofdmassa in oktober naar Zuid-Europa trekt, terwijl de sterke toename van de Thüringse herfstgeneratie dan waarschijnlijk door immigratie veroorzaakt wordt.

Het is zeker, dat de rupsen in Nederland normaal overwinteren en de soort dus een echte indigeen is. Maar het is even zeker, dat ook bij ons de laatste jaren merkwaardige schommelingen bij de herfstgeneratie zijn waargenomen. In 1956 noteerde Pater MUNSTERS te Stein de volgende aantallen op de P.D.-vanglamp aldaar van 29 augustus tot en met 4 september: 139 - 57 - 469 - 3015 - 490 - 112 199. Dat doet wel sterk denken aan het voorbijtrekken van een zwerm. Het blijkt dus nodig ook aan deze soort extra aandacht te schenken.

A d d e n d d u m. Nadat het eerste deel van het trekverslag reeds afgedrukt was, ontving ik nog de invulkaart van de heer J. ZWIER te Zutphen. Hierop worden 4 exemplaren van *Ach. atropos* gemeld: 11 sept. Goor, 15 sept. Deventer (afgevlogen), 16 sept. Voorstonden (prachtig gaaf) en nog een september-exemplaar van Olst. Het totaal wordt daardoor 348, natuurlijk nog maar een klein deel van wat er werkelijk geweest is.

Het Engelse totaal blijkt 381 geworden te zijn, dus wat meer dan het onze. Zie FRENCH, 1957, *Entomologist* 90 : 229.

Conclusie. Voor bijna alle soorten was het seizoen 1956 slecht tot zeer slecht, voor enkele middelmatig en voor *Acherontia atropos* en *Autographa gamma* uitzonderlijk goed.

Summary

The seventeenth report on migrating Macrolepidoptera in Holland for the year 1956 contains the following particulars:

1. *Pontia daplidice* L. Only 2 specimens on August 12th.
2. *Leptidea sinapis* L. 4 specimens in the south of Dutch Limburg.
3. *Colias hyale* L. Only 9 specimens, the worst year since 1941.
4. *Colias crocea* Fourcroy. 45 specimens, mainly in the southern part of the country and most of them in August.
5. *Vanessa atalanta* L. 1236 observations, the lowest number since we possess exact figures for this species, that is since 1947. A small migration of 16 specimens was seen on June 24 on the coast of the island of Terschelling flying in a north-eastern direction.
6. *Vanessa cardui* L. Not disappointing for this cold and rainy season, 261 observations, 90 more than in 1955, but of course very mediocre.
7. *Issoria lathonia* L. 52 observations, the worst figure since 1942.
8. *Lysandra coridon* Poda. Two specimens in the south of Dutch Limburg.
9. *Acherontia atropos* L. The surprise of the season! With a total of 348 observed specimens a year that beats all preceding ones. One was already taken on April 28. June followed with 4 specimens and July with one. These figures indicate that there must have been a for this species rather strong immigration. August furnished about 17 specimens, but in September the species was taken on every day except one, often in astonishing numbers (see the graph). Especially in the first half of the month the specimens were in fine condition and several of them disposed of their meconium, a certain proof, that they had not yet flown since the moment they left the chrysalis. Only few caterpillars and pupae were found, but this can be explained by the fact that potato digging only started after most moths had already hatched. The large numbers are not restricted to Holland and the British Isles. See IMHOFF in *Mitt. ent. Ges. Basel*, N. F. 7 : 12—14 (1957). Also MAZZUCCO in *Zeitschr. Wiener ent. Ges.* 42 : 44 (1957). And the Dutch collector J. R. CARON found the species quite regularly and in increasing numbers on the lights of the hotel at San Martino della Scale near Palermo at the end of August and the beginning of September.
- On September 6 a specimen was taken on the lightship Noord-Hinder, 70 km west of Flushing.
10. *Herse convolvuli* L. 20 specimens, most of them in September, again very mediocre.
11. *Macroglossum stellatarum* L. Only 28 specimens, still a little worse than the two preceding years.
12. *Celerio euphorbiae* L. No moths (which seldom come on light), but 62 caterpillars in two localities in the eastern part of Guelderland.
13. *Lithosia quadra* L. 37 specimens against 167 in 1955.
14. *Agrotis ypsilon* Hufnagel. For the first time inserted in the list of migrants, so we have no figures to compare with. Two specimens in May, two on July 14 and a rather continuous series of observations from August 4 till well into the autumn. See the diagram. Total number 250. It is difficult to believe, that all these autumn specimens are the descendants of the few spring ones, so that immigration later in the year is very probable.
15. *Peridroma saucia* Hb. In May and June 5 specimens, the greater part as usual from August 15 till the beginning of October. Total number 47 specimens, which is not bad for this species.

16. *Spaelotis ravida* Schiff. 11 specimens, the highest number ever observed.
17. *Mythimna albipuncta* F. 41 specimens, much better than in 1955 with a total of 21, but of course a very mediocre year.
18. *Mythimna l. album* L. A very bad year with only 5 specimens.
19. *Heliothis obsoleta* F. (*armigera* Hb.). One specimen of this always very rare immigrant on September 20, and one caterpillar in October.
20. *Xylena exsoleta* L. Two specimens of this rarity.
21. *Hoplodrina ambigua* Schiff. Only 17 specimens. The species has strongly been on the decline the last few years.
22. *Laphygma exigua* Hb. One specimen on September 26.
23. *Autographa confusa* Stephens. Only 3 specimens against 31 in 1955 !
24. *Autographa gamma* L. The immigration of spring specimens was rather strong in 1956, especially from the end of May till well into July. The Dutch generation resulting from the immigrants was especially in September very strong. Locally large swarms were observed. Total number 266871, the highest figure since we possess exact figures of this species, that is since 1947. This is not the result of the use of mercury vapour lamps, as the swarms were observed in the daytime when feeding on *Aster tripolium* L. and other flowers.
25. *Catocala fraxini* L. 3 specimens in September.
26. *Nycterosea obstipata* F. One specimen on September 26.

The weather was very unfavourable in Holland in 1956. Too much rain, too little sunshine and a temperature which was on an average 3° Celcius below normal. As a result the numbers of most immigrants were much lower than usual. In strong contradiction herewith are the top figures of *Acherontia atropos* and *Autographa gamma*.

It may be remembered, that also in southern Europe the winter was late and very severe. But I cannot detect any influence of this on our migrants. *Vanessa atalanta* came at about the same time as in other years and the number of immigrants was not distinctly smaller than in 1955, when the total number was about ten times as large as in 1956. This clearly proves, that this number largely depends on the climatical circumstances of the season in our own country. With *Autographa gamma* the immigration was even larger than in 1955.

Amsterdam-Z2, Oude IJselstraat 12III.

Agrotis ypsilon Hufn. Ruim 60 exemplaren op smeer op 25 augustus 1957 te Rhijnauwen en dat in zo'n zomer lijkt mij een record. Behalve al die *ypsilon's* practisch niets anders, als de paar exemplaren van *Triphaena pronuba* L., *Mythimna pallens* L. en *Amathes xanthographa* Schiff. niet meegerekend worden. Op de lamp kwamen die avond alleen een *Autographa gamma* L., twee *Amathes c-nigrum* L. en één *Plusia chrysitis* L. Het weer was best, de lucht zat goed dicht en er was nagenoeg geen wind. Zulk een slechte vangst op zo'n goede avond in een ideaal vangterrein geeft wel een duidelijk beeld van het weinig fraaie seizoen.

W. J. BOER LEFFEF, Korteweg 53, Apeldoorn (med. R.I.V.O.N.).